

Fra Karussedam til Vandland

Af Esben Graugaard og Bent T. Holm (1995)

En del af Enghaven hørte i først i dette århundrede til ejendommen Danmarksgade 4, som ejedes af grosserer C. A. Astrup. Grosseren nyder her sammen med familien en dejlig sommerdag i den idylliske have.

Det ser ud til, at der atter kommer vand i Enghaven, ikke i karussedammen, der engang gav navn til dette område midt i Holstebro, men i form af et vandland. Dermed er et skridt taget til løsning af det, som allerede i 1961 karakteriseredes som en "30 år gammel kommunal byld". Om man så alligevel vil karakterisere Enghaven som "de spildte muligheders land", som Dagbladet gjorde på samme tid, er en smags sag. I det mindste kan man ikke betvivle, at bilismen sejrede over alt det grønne, og navnet Enghaven vil for de fleste forekomme lige så misvisende som Karussedammen. Og dog er Enghaven i nogle hjørner blevet kønnere de senere år, f.eks. har Bahnes nybyggede facade bidraget til at gøre området til andet end byens bagside ud mod en asfaltbelagt parkeringsplads. Gennem de sidste 50 år har denne del af Holstebro været de mange projekters holdeplads - nogle mere sejlivede end andre - men vand kommer der altså nu, dog ikke i det fri som det var engang.

Albert Nielsen i gang med at lade de første drivhuse opføre i Enghaven. De høje træer bagved stammede for en dels vedkommende fra Napoleonskrigenes tid. Gartner Nielsen ses selv forrest i billedet, formodentlig sammen med søsteren Solvejg Larsen.

Et glemt vandløb

Stedets navn viser tilbage til den tid, hvor området nedenfor Danmarksgades bakke virkelig var et engområde, som især gårdene og husene i Østergade havde gavn af. Gadens største købmandsgård - den senere så berømte Schous Gård - hed oprindeligt Enghavegården og ejedes af folk med fødderne solidt plantede i Holstebros økonomisk velstillede købmanskredse. Engene bag Østergade fik deres livgivende fugtighed fra et nu glemt vandløb, der havde sit forløb parallelt med Østergades nordlige side. Denne bæk eller rende er man ved byggearbejde stødt på så langt mod øst som ved Østergade 29A (tidligere snedkermester Kirkegaards ejendom), hvor der er fundet flæg i undergrunden. På Pontoppidans kort over Holstebro fra 1767 ses bækken da også aftegnet, blot havde den her sit udspring i Enghaven og løb mod sydøst ud i Storåen.

Bag Holstebro Banks bygninger ved Store Torv fortsatte bækken imidlertid i nyere tid lige syd for Martin Schmidts ejendom ud under Nørregade - videre under Horsstræde - hvor den forenede sig med den nordfra kommende Blødens Bæk. Det var dette vandløb, som gav en foretagsom mand en god idé først i forrige århundrede, den idé som for en tid ændrede Enghavens navn til Karussedammen.

Engelske krigsfanger skabte Karussedammen Napoleonskrigene mærkede holstebroerne ikke meget til ud over at byen en tid fik øget indbyggertallet med tilfangetagne englændere - mest søfolk. Arresten blev hurtigt overfyldt, så myndighederne anbragte en del fanger hos borgere, som man fandt egnede til den opgave. Den nyoprettede borgervæbning hjalp til med at holde opsyn med englænderne. Byfoged Tranberg, der dels var Holstebros øverste embedsmand, dels havde god plads i sin store gård, der lå hvor senere Holstebro Bank fik til huse, tog ved den lejlighed gerne nogle raske unge engelskmænd i huset. Han havde et stykke arbejde til dem.

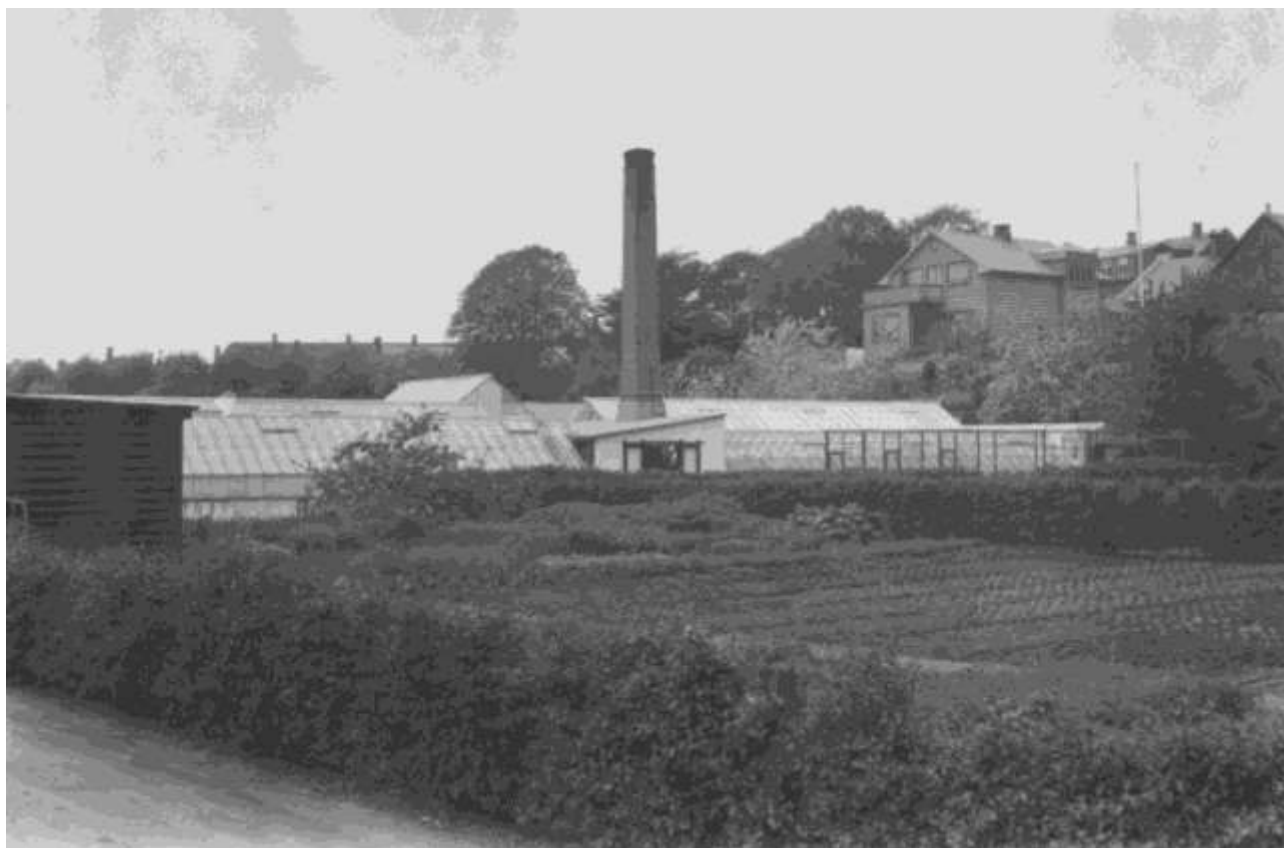
Bækken, der som nævnt løb bag hans gård, kunne udnyttes. Tranberg satte englænderne til at udgrave en rektangulær dam beliggende i øst-vestlig retning af ca. 1 meters dybde. Her kunne han have karusser gående, en idé han måske havde fra de fiskedamme man fra gammel tid havde ved flere af egnens herregårde, bl.a. Kvistrup. Også i Holstebro var der på Bisgårds Mark så sent som i 1700'erne endnu fiskedamme, der skulle stamme helt fra den katolske tid.

Dammen var ikke det eneste Tranberg satte i værk i kraft af sine engelske "gæster". Han lod dem plante en mængde lindetræer, hvoraf flere stadig eksisterede op i 1960'erne. Efter sigende skal han også have anlagt en hampplantage i Enghaven, men vel at mærke med henblik på fremstilling af reb og tovværk af stænglerne.

Karussedammen, der således kom til at give Enghaven et nyt navn, eksisterede til 1933, hvor den havde udviklet sig til et mudderhul. Den kunne have været rensset op, men handelsgartner Albert Nielsen, der ønskede Enghavens jorder drænet, allierede sig imidlertid med Holstebros renovationsvæsen, der igennem to måneder tømte byens skrald i karussedammen indtil den var fyldt op. Samtidig blev den lille bæk rørlagt og forsvandt for stedse fra jordens overflade.

Gartner Albert Nielsen

Ældre holstebroere husker endnu gartner Albert Nielsen, der døde i 1974. Gennem en menneskealder var han den største lodsejer i Enghaven. Han var indfødt holstebroer, søn af montør M.K. Nielsen, og senere uddannet som gartner på Kærhave Husmandsskoles Gartneri ved Ringsted. I august 1924 vendte han hjem til fødebyen, hvor han lånte en trækvogn, fra hvilken han solgte grøntsager på Store Torv. Den første arbejdsdag tjente han 2 kroner og 30 øre, der investeredes i havregryn og brød - overlevelsen var sikret nogle dage frem. Det gik godt, og samme efterår lejede han en lille butik på Sønderland sammen med gartner Viggo Svanstrøm, der drev gartneriet

Et kik hen over Albert Nielsens gartneri med Hotel Schaumburgs tagryg i baggrunden. Til højre på skrænten ses den utraditionelle villa Albert Nielsen lod opføre, hvor grosserer Houmøller tidligere havde sit ostevaskeri.

Efter en kort tid at have drevet gartneri på Sønderland flyttede Albert Nielsen til Brotorvet hvor han senere lod ejendommen Alberthus opføre. Den gamle butik på Brotorvet ses her med IOGT's bygning til højre. Man aner R. Færch's reklame hen over gavlen. Selv står Albert Nielsen i butikens dør. Yderst til øjre søsteren Solvejg Larsen, der var uundværlig medhjælp i brederens butik.

Godthaab i Maabjerg. Svanstrøm havde senere 1933- 60 en kendt blomster- og grøntforretning i Østergade.

I 1930 købte Albert Nielsen grunden i Enghaven op mod Sct.Pouls Plads, og lod her tre år senere den endnu eksisterende villa "Bakkehuset" opføre. Her havde bankdirektør og ostegrosserer Andreas Houmøller tidligere haft ostevokseri, og da man gravede grunden ud fandt man et lager af gamle roquefortoste. Arkitekten Thorkild Andersen fandt dem efter sigende fortrinlige. Lagringen var der ikke noget galt med!

De kommende år overtog Albert Nielsen stadig mere af Enghaven, hvor der til sidst var 10 store drivhuse, som forsynede Nielsens butik på Brotorvet. Der blev dog også tid til at være formand for Holstebros grundtvigske ungdomsforening, ligesom Albert Nielsen var blandt hovedkræfterne bag oprettelsen af Lægårdens Ungdomsskole. Alberthus

Gartneren i Enghaven har lagt navn til det endnu eksisterende Alberthus på Brotorvets vestside, der nu er bygget sammen med Hotel Royals bygning hen over åen. Alberthus, der er tegnet af arkitekt Knud Peining, byggedes på et af byens mest centrale steder, måske stedet hvor byen er opstået engang i tidlig middelalder. Da man byggede ejendommen i 1953 stødte man på en stensætning, der må stamme fra vadestedet, som var broens forgænger i middelalderen. Det var også her byens borgere og handelsfolk i nyere tid trak hestene til vanding.

Albert Nielsens gartnerbutik fik ikke lov at fylde hele Alberthus. I det midterste lokale havde fotograferne H.M. og K.Damgaard Sørensen fra starten atelier, og mod syd etablerede Lis Nielsen lingeri- og trikotagebutik under navnet "Magasin Lis". Det var i 1953.

Efter næsten 50 år som gartner i Holstebro afhændede Albert Nielsen i 1969 butikken på Brotorvet til dekoratør Verner Nørgaard, der senere i 1977 overdrog den til Poul Thomsen. Da var der for år tilbage sket store omvæltninger i Enghaven.

Sådan så den ud, den meget omtalte karussedam. Man ser tydeligt dammens rektangulære facon skabt ved engelske krigsfangers arbejde omkring 1808. Men det var vel bedre at slide her end at miste lemmer og helbred i slag som ved Trafalgar og Abukir, eller hvor hans engelske majestæts flåde gjorde sin indsats i disse år. Dammen er her i 1907 meget lavvandet, en tilstand der i midten af 1930'erne fik gartner Albert Nielsen til at fylde dammen op ved at han lod byens skraldevogne tømme deres mangfoldige indhold i dammen. På den måde forsvandt Karussedammen for altid i løbet af 14 ildelugtende dage.

Ikke alt til de ugudelige ved Nørreport

Allerede sidst i 1940'erne begyndte byrådet at diskutere en rationel udnyttelse af Enghaven, der endnu i folkemunde hed Karussedammen. Diskussionen om en ny rutebilstation i Holstebro blev involveret i debatten. Sagen var den, at kommunens lejemål med Motor Compagniet på Brotorvet udløb i 1952, og derfor skulle der findes en anden placering til rutebilstationen. Nogle foreslog Sønderland, nogle Nørreport og endelig nogle Karussedammen. Rutebilejerne var meget imod Sønderlandsforslaget, og byrådet var i højeste grad splittet. Venstremanden Jens Nielsen kæmpede for Sønderland: "Vi vil blot ikke have at alle de ugudelige ved Nørreport skal have al den gode Lammesteg, som Vilh.Beck engang sagde i en anden Forbindelse, og at vi paa Sønderland ingenting skal have". Men de "ugudelige" vandt - og siden har rutebilstationen været ved Nørreport. Men hvad så med Enghaven?

Projekter på rad dukkede op; der var forslag om et forretningskvarter for mindre butikker, men den idé var Handelsstandsforeningen imod - hvorfor trække handelen bort fra hovedgaderne? I 1956 foreslog borgmester Dusenius Jensen derpå, at man i Enghaven opførte den meget ønskede Holstebro Hal, som et udvalg havde arbejdet for siden 1951, og faktisk var kommunen lige ved at købe Enghaven i 1957, men så løb også halplanerne ud i vandet.

Det var ved den lejlighed en af byens borgere ville om og se karussedammen inden den blev tørlagt, nu da kommunen stod for at overtage området. At det faktisk var sket 25 år forinden vidste måske de færreste af byens borgere, for området var privat og forholdsvis lukket land med undtagelse af

de, som havde adgang hertil via deres ejendomme. Karussedammen bliver til den kommunale Enghaven Endelig på årets sidste dag i 1960 afsagde en taksationskommission kendelse om, at Karussedammens fem lodsejere ialt skulle have 812.000 kroner ved salg af området til kommunen. Albert Nielsen ejede godt halvdelen, de øvrige var: sadelmagemester Henning Gravengaard, hotelejer Leonhardt Wulff, Hotel Schaumburg, Holstebro Bank og direktør Reinhold Jensen i Ikast. Det første kommunen gjorde efter overtagelse var "at likvidere det kære navn Karussedammen", som avisen formulerede det.

Først i februar 1962 stoppede Albert Nielsen gartneriet i Enghaven, da havde bilerne for længst holdt deres indtog på stedet. I løbet af foråret 1961 var de første 160-70 parkeringspladser færdiganlagte, og den 1.juli samme år faldt ejendommen Østergade 9 - sadelmagemester Gravengaards. Også naboejendommene, der ejedes af Brugsforeningen og bødkermester Danielsen, måtte afgive arealer for således at få åbnet direkte adgang til Enghaven.

Den lukkede idyl midt i byens hjerte lå dermed åben for det mærkelige begreb, som avisen kaldte for "Udviklingens Kraft". Den tid var omme, hvor kvarterets beboere her kunne slappe af med en gåtur i alenlangt fugtigt græs omgivet af et rigt fugleliv. I samme årti forsvandt også de forretninger, virksomheder og små steder, der havde givet området langs Enghaven karakter: Schous købmandsgård, Bendix Tømmerhandel og Restaurant Dania. Holstebro fik istedet sine parkeringspladser, men som det sidste årti har vist, betød det ikke afslutningen på spekulationerne om hvorledes denne perle midt i byen skulle udnyttes fremover.

I efteråret 1924 lejede Albert Nielsen sig ind i en lille butik i Sønderlandsgade 4, som han her ses stående foran med blomst i knaphullet og en cigar i hånden. T.V. for gartnerforretningen havde Lauritzen urmagerforretning. Efter nogle år flyttede Albert Nielsen over på den anden side af åen, hvor han siden byggede Alberthus.